

СОЦИАЛНА ФИЛОСОФИЯ SOCIAL PHILOSOPHY

АКТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Л. В. Кримець

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник кафедри суспільних наук Національного університету оборони України ім. Івана Черняхівського
(Київ, Україна)
karnall@mail.ru

Анотація

Людмила Владимировна Кримець. Актуалізація на феномена на властта в контекста на социалното пространство. Согласно авторовата концепция властта се определя като целостен многоизмерен социо-культурен феномен, проявяващ се в метафизически план като стремеж към актуалізація и реализация на обективната воля, в гносеологически план – като когнитивна насоченост към постоянно интересубективно развитие, в праксеологически аспект – като потенция към притежаване на информационни, енергетични и материални ресурси, в екзистенциален план – като воля към живот, в аксиологически смисъл – като една от основните социокултурни ценности. Методологическа основа, позволяваща раскриването на най-важните характеристики властта се явява теорията на социалното управление. Авторът определя социалното управление като сложен многоизмерен процес, който се актуалізира в статическо и в динамическо измерение, основа на което е своеобразната система на властни отношения, а динамиката на развитието осигурява механизма на социалното взаимодействие.

Ключови думи: власт, социално пространство, управление, рационална дейност, социално-философски анализ, социална реалност, социална организация.

Аннотация

Людмила Владимировна Крымець. Актуалізація феномена власти в контексте социального пространства. Согласно авторской концепции, власть определяется как целостный многомерный социо-культурный феномен, проявляющийся в метафизическом плане как стремление к актуализации и реализации объективной воли, в гносеологическом плане – как когнитивная направленность к постоянному интересубъективному развитию, в праксеологическом аспекте – как потенция к обладанию информационными, энергетическими и материальными ресурсами, в экзистенциальном плане – как воля к жизни, в аксиологическом смысле – как одна из основных социокультурных ценностей. Методологическим основанием, позволяющим раскрыть наиболее важные характеристики власти является теория

соціального управління. Автор визначає соціальне управління як складний багатовимірний процес, який актуалізується в статичному і динамічному вимірюваннях, основу якого становить своєрідна система властних відносин, а динаміку розвитку забезпечує механізм соціального взаємодія.

Ключові слова: влада, соціальне простір, управління, раціональна діяльність, соціально-філософський аналіз, соціальна реальність, соціальна організація.

Abstract

Lyudmila Krymets. Updating the phenomenon of power in the context of social space. According to the author's conception, power is defined as the complete multi - sotsso cultural phenomenon that manifests itself in metaphysical terms as the desire for actualization and realization of the objective will, in epistemological terms as cognitive orientation to continuous development intersubjective in praxeological terms of potency as to ownership information, energy and material resources, in an axiological sense - as a major social and cultural values. Power is a necessary condition of social life. But as the only force in society can emerge only because man identifying himself in the cathedral existence at the same time manifests itself in freedom. The methodological basis which would allow to reveal the most important characteristics of power is the theory of social control. The social control is a complex multi-dimensional process that is actualized in static and dynamic measurements, the basis of which is a kind of system of power relations and dynamics of development provides a mechanism for social interaction.

Keywords: power, social space management, rational activity, socio - philosophical analysis, social reality, social organization.

Постановка проблеми. Проблема влади завжди привертала до себе з пильною увагою представників політичної, філософської та суспільно - політичної думки. Якісні особливості її прояву залежать від низки обставин: своєрідності соціальних умов, конструкції суспільства, наявності відповідних форм правління, рівня економічного, політичного, культурного розвитку та інших факторів. Ця багатоплановість, організаційне та функціональне розмаїття роблять владу проблемою, яка привертала і привертатиме увагу дослідників.

У світі за останні десятиліття відбулися радикальні зміни, пов'язані з глобалізацією, перетворенням біполярного світу в монополярний, що й поставило людство перед необхідністю вирішення нових завдань, серед яких особливе місце належить проблемі вдосконалення владних відносин. Це робить владну проблематику надзвичайно актуальною. Важливе місце в ній - дослідження теоретико-методологічних аспектів влади, що не тільки дозволяють розширити уявлення про даний феномен, а й дають можливість по-новому поглянути на окремі аспекти владних взаємин у сучасному світі загалом, і нашій державі, зокрема.

Україна переживає сьогодні складний період трансформацій.

Вихід з положення, можливий тільки на шляху створення ефективних і легітимних владних структур. У цьому зв'язку одним з важливих завдань є подолання існуючого розриву між теоретичною наукою про владу і практикою її здійснення. В озвученому аспекті слід зазначити, що розвиток

філософської думки, починаючи з античності, закінчуючи періодом сучасної постнекласичної філософії, містить багатющий методологічний матеріал, який у практиці людського владного буття використаний лише частково.

Об'єктом дослідження є теоретико-методологічний аспект влади та владних відносин.

Предмет дослідження – актуалізація феномену влади в контексті соціального простору.

Мета дослідження полягає в концептуалізації феномену влади і владних відносин в контексті сучасного соціального простору.

Аналіз ступеня дослідження проблеми. Починаючи загальний аналіз соціально-філософського дискурсу щодо розкриття змістовних аспектів поняття влади, зазначимо, що багато дослідників від Платона до Ніцше і Шопенгауера висвітлили різні аспекти владних відносин людини з світом. Як про «волю до істини» про владу говорив і наш сучасник М. Фуко. Окрему групу питань піднімали й ті автори, які досліджували владу в контексті національної культури - Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Г. В. Ф. Гегель, В. С. Соловйов, Д. Донцов, В. Липинський та ін. [1; 3; 4; 5].

Наступна група представлена дослідниками, які обґрунтовують залежність характеру влади від стилю філософського мислення - контекстуальний аспект влади. До них, головним чином, відносяться сучасні теоретики постмодернізму - Ж.-Ф. Ліотар, М. Фуко, П. Бурдьє, Ж. Бодрійяр, Ж. Дерріда та ін., - які вказують на причини змін характеру сучасних владних відносин у бік їхньої розсіювання, на зміни владного вектора від центру до периферії та наполягають на змінах у способі сучасного філософствування: децентрації, делогізації, деметафізації тощо [6]. Особливий інтерес мали й ті праці, у яких розглядається й взаємозв'язок влади та пануючого у суспільстві і культурі типу раціональності. Так, наукова раціональність, виконуючи в суспільстві інструментальну, суворо логічно упорядковуючу функцію, обґрунтовує владу, що лінійно реалізує себе у відношенні «панування-підпорядкування» (вся класична філософська традиція), а комунікативна раціональність (Ю. Хабермас вводить це поняття в ХХ столітті) – це влада як комунікативна взаємодія всіх соціальних структур, що забезпечує їх контекстуальну і ситуативну самоорганізацію, легітимізацію нескінченних змін, реалізація яких забезпечується моральністю як природними якостями людини [7]. Така влада, вважає М. Шелер, є специфічною формою людської діяльності. У цьому сенсі він вбачає метафізику влади у закладеному у всю живу природу інстинкті - прагненні до пріоритету, у чуттєвому пориві. Тип раціональності, звичайно, залежить від стилю і способу філософствування. Комунікативна раціональність, оформляючи владні відносини, є адекватною людській природі, оскільки має

автентичні філософсько - метафізичні підстави.

Проблеми з ідентифікацією влади стали характерними для дослідників другої половини ХХ століття. Вони хвилюють і сучасних авторів. У їхніх роботах є ідея необхідності приведення у відповідність владних відносин і соціальної реальності інформаційно - комунікативного типу. У розробці цієї ідеї вони звертаються до ключових саме для цього плану категорій - таких, як «альтернативність і варіативність» у виборі управлінських стратегій, «цілепокладання» і «цілеформування» у владних стратегічних установках (П. Дракер, Е. Гідденс, З. Бауман, Н. Луман, П. Вирильо). Таким чином, соціально-філософський аналіз влади дозволяє виявити безліч аспектів її дослідження [1].

Виклад основного матеріалу. Класична теорія влади та владних відносин складалася по принципам створення традиційних філософських систем. Останні ж оформлялися на основі метафізичного пошуку першооснови, якому віддавалася прерогатива влади в теоретичних і онтологічних побудовах. Він скріплював в єдність і картину світу, і теоретичну думку про неї. Влада в цих умовах конституювалася ідентичним чином: здійснювалася з одного центру за строго логічним лінійним зв'язком. Проте сучасний стиль філософської роботи, відкинувши владні метафізичні принципи конструювання онтології соціальної реальності й онтології влади. Саме тому реальність постає невпинним не врегульованим рухом, а в ситуації постійного наростання інформаційних потоків такого єдиного початку - центру не може скластися, бо він також знаходиться в безперервності змін.

В наш час проблема з'ясування характеру влади в рамках гуманітарних наук досліджується в різних аспектах. Згідно авторської концепції, влада визначається як цілісний багатовимірний соціокультурний феномен, що проявляється в метафізичному плані як прагнення до актуалізації та реалізації об'єктивної волі, в гносеологічному плані - як когнітивна спрямованість до постійного інтерсуб'єктивного розвитку, в праксеологічному аспекті - як потенція до володіння інформаційними, енергетичними та матеріальними ресурсами, в екзистенційному плані - як воля до життя, в аксіологічному сенсі - як одна з основних соціокультурних цінностей.

Влада стає необхідною умовою життя суспільства. Але як єдина сила в суспільстві може з'явитися лише тому, що людина, визначаючи себе в соборному існуванні, в той же час проявляє себе в свободі. Влада забезпечує певний рівень свободи, оскільки підтримує силу морального тяжіння людей один до одного, через яке тільки й виявляється можливим спілкування. «Свобода і влада» на відміну від «підпорядкування і влади» - за цю рису української національної культури зазвичай називають жіночою, що свідчить про певне поетичне споглядання соціального ідеалу, що викликає наше схилення і підпорядкування, бо ідеалом не можна володіти, йому можна тільки підкорятися як вищому початку.

Ця риса висловлює безліч загальнолюдських чеснот українського національного менталітету. У числі їх називають смиренність, скромність, тягу до ідеалізму і готовність підкоритися тому, що вище

за нас, взяти його за зразок собі в керівництво. Свобода індивіда, таким чином, може виражатися не тільки в могутній та владній силі і прагненні до незалежності, а й у підпорядкуванні, яке є результатом пошуків високих зразків існування. Влада і підпорядкування - природні стани громадськості, що забезпечують особистісну свободу індивідуально існування у контексті сучасної української дійсності. З точки зору моралі (на якій завжди і стояла українська культурна традиція з характерним для неї кордоцентризмом), оцінка влади і підпорядкування залежить від того, в яких цілях, з якими наслідками застосовується влада і в ім'я чого можливе допустити підпорядкування.

У той же час в українській мові слово «володіти» має кореневу спорідненість зі словами (володар, володарювати), які мають значення «власник», «господар». Етимологія підкреслює і економічну підставу, що визначає інші рівні владарювання. Ці початкові смисли також лежать в основі розвинутої філософської традиції дослідження влади. Тісний зв'язок влади з економічною стороною, багатством і власністю в Україні стала простежуватися вже з часів Київської Русі. Протягом історичного розвитку тенденція зв'язку влади з багатством не була знищена і відродилася особливо активно у зв'язку з появою нової соціальної страти - бюрократії, яка, витісняючи аристократію, сама свою владу стала підкріплювати економічним впливом [5, 245].

Зміни в характері влади, свідком яких було ХХ століття, які тривають і сьогодні, відбулися на тлі кардинальної трансформації соціальної реальності, коли її сутнісні класичні характеристики, що сформувалися в умовах індустріального суспільства, втратили своє значення. Специфікою сучасного постіндустріального, інформаційно - комунікативного суспільства стало розкріпачення соціальних відносин, раніше центрованих і впорядкованих навколо влади держави. Місце їх логічної організації заступили комунікативні зв'язки, легітимні у своїй хаотичній неупорядкованості. Одним з недоліків сучасних досліджень влади, на наш погляд, є те, що в них не приділяється належної уваги інформаційно - вольовій взаємодії у здійсненні владних відносин. Більшість дослідників визнає, що воля - це невід'ємний компонент владної взаємодії, але саме розуміння владної волі змістовно не розкривається.

Реальність бачиться як комунікативна сфера, що постає в нестійкості і безперервності взаємодії різних регіонів розвитку. Те ж спостерігається і всередині самих цих регіонів, де також немає матеріальної твердості і фундаментальної міцності. Інформаційна соціальна реальність репрезентує себе у віртуальній невловимості. Саме тому і постає питання про об'єкт владних відносин. Зміни в онтології реальності викликають подібні ж трансформації в онтології влади, і якщо вони перетворюють соціальну онтологію в онтологію комунікативного простору, то й онтологія влади повинна набувати подібний характер.

Філософський аспект дослідження влади безпосереднім чином пов'язаний з аспектом гносеологічним. Цей зв'язок простежується через поняття істини і визначення її ролі в науковій системі знання.

Істина завжди вказувала на сутність речі або процесуальної дії, на їх субстанцію і граничне узагальнення. Як така вона розглядалася абсолютною і позаісторичною універсалією (ейдос Платона завжди знаходився в світі Істини). Такою вона показувала себе в Стародавній Греції і у всі часи високої класики. Її суто політичне кредо мало метафізичні й онтологічні підстави, а гносеологічне призначення (використання в науковому пізнанні) полягало в тому, щоб тримати у впорядкованій, суворо системній формі всю будівлю науки. Висловлюючи теоретичний науковий рівень, істина фільтрує і емпіричний матеріал, залишаючи з нього тільки те, що могло бути нею обумовлено. Істина в науці панувала через детермінацію теоретичного і емпіричного рівнів.

Влада наукової істини, однак, розширювала рамки науки, виходячи в особистісний, культурний і соціальний плани. Наука в культурі і в соціальному житті традиційно мала найвищий авторитет. Авторитет тримався на її раціоналізмі - раціональному стилі мислення, за яким стверджувалося безумовне значення. Розум для західноєвропейської культури мав інструментальне значення. Втілений в науковому знанні, він був для людини основним знаряддям, за допомогою якого підпорядковував світ. Влада і всесилля розуму були незаперечні. Розум і людину наділяв конкістадорською силою, поставивши її в центр Всесвіту, звідки їй здавалося, що весь світ їй підвладний.

Якщо говорити про Україну, то в нашому контексті у розумінні співвідношення істини і влади варто звернути увагу на їх тісне переплетення. Поняття істини як правди тут завжди грало найпершу роль. В історії України навіть політичні прорахунки і помилки завжди робилися під впливом виправдання правди. В українському менталітеті закладено рису необхідності і можливості відмови від усього того, що, хоча б і глибоко помилково, перестає вважатися правдою. М. Грушевський, як мислитель і державний діяч був виразником духу української людини в рішучості жити тільки істиною, любити істину, хоча б і не бачачи її. У гносеологічному аспекті, таким чином, при всіх культурно контекстуальних відмінностях розуміння влади її зв'язок із знанням визнавався домінуючим: влада розумілася як цілеспрямований спосіб утилізації влади.

Влада, безумовно, може бути досліджена і побачена з позицій політичного аспекту. У цьому випадку влада є способом здійснення політичного впливу, підпорядкування, примусу, спонукання у відповідності з фактичним балансом сил. Політична влада, однак, також має метафізичні, філософські підстави, які, як підстави сутнісні, задають специфіку і характер проявів влади в політиці. В умовах демократичних перетворень в Україні особливе місце займає проблема легітимності політичної влади. Політична легітимність розглядається як наслідок об'єктивних і суб'єктивних умов, властивих конкретним суспільним відносинам, які впливають на формування оцінки і відповідного ставлення до політичної влади.

Форма організації державної влади, форма правління впливає на політичну свідомість людей, характер поведінки і відносин у суспільстві. Проблема «раціоналізм і влада» вирішується в більшості випадків на користь домінування ролі раціонального початку.

Звідси тенденція декларувати необхідність здійснення відповідних раціональних владних перетворень з метою вдосконалення суспільних відносин; превалювання абстрактного філософського підходу до розуміння влади. У методологічному відношенні заслуговує на увагу змістовна розробка категоріального апарату, що має відношення до влади; аналіз форм правління, спроба виявити внутрішні механізми, що зумовлюють процес розвитку і зміни форм правління; теоретичне обґрунтування необхідності поділу влади; проблема розуміння питання про співвідношення громадянського суспільства і держави.

Аналіз більшості праць, присвячених владі свідчить, що їх слабкість полягає у відсутності доволі надійної методологічної підстави, яка дозволяла б розкрити найбільш важливі характеристики даного явища. Таким методологічним підґрунтям, на нашу думку, є теорія соціального управління. Вона дозволяє більш чітко виявити особливості кожної з регулятивних форм, сприяє успішному вирішенню питання про їх співвідношення між собою. Інакше кажучи, соціальне управління - це складний багатовимірний процес, що актуалізується в статичному та динамічному вимірах, основу якого складає своєрідна система владних відносин, а динаміку розвитку забезпечує механізм соціальної взаємодії.

Отже, ми приходимо до висновків про те, що дати визначення поняття влади в силу її мінливості в різних культурних контекстах складно. Воно має завжди і національний, і історичний контексти. Навіть особистісний фактор її вираження мав значення для виявлення її сутнісного стрижня і конкретного змісту. Такий висновок є вихідним для того, щоб більш детально розглянути владу в її соціокультурних проявах. Соціокультурний зміст влади у своїх історичних, національних та особистісних вимірах має більш загальний рівень залежності - залежність від характеру і стилю філософського мислення, який задає метапозиції і звідки можна бачити владу у тих граничних підставах, які висловлюють як причину її змін, так і можливість контекстуальних культурних впливів на неї.

Висновки. Викладене вище дає підставу, незважаючи на різні підходи до розуміння влади, зробити деякі висновки, сутність яких зводиться до наступного. Майже всіма авторами влада розглядається як невід'ємна умова існування людського роду, як фактор, що вирішальним чином впливає на спосіб організації життєдіяльності людей. Влада концентрується на різних рівнях неоднаковим чином, у різних сферах суспільного життя грає різну роль, найбільш концентрованим чином вона зосереджується в державних структурах.

Влада більшістю дослідників в основному розуміється під кутом зору вольових форм взаємодії між людьми в суспільстві, що базуються на прагненні реалізувати свої інтереси. Еволюція ідей про владу свідчить не тільки про кількісне накопичення знань, відомостей, відкриттів у цій області, поглибленні сутнісного аналізу влади, розуміння її різноманітності, а й про якісні змістовні досягнення, що мають важливе практичне значення для організації державного життя. Це робить вчення про владу в історії філософської думки важли-